

Р. П. Підлипна,

к. е. н., доцент, Ужгородський торговельно-економічний інститут КНТЕУ

АНАЛІЗ СУТНОСТІ, ЗМІСТУ ТА ЦІЛЕЙ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В СУСПІЛЬНО- ПОЛІТИЧНОМУ ВИМІРІ

R. Pidlypna,

Ph.D. in Economics, associate professor, Uzhgorod Trade and Economic Institute KNTEU

ANALYSIS OF THE NATURE, CONTENT AND SOCIAL POLICY OBJECTIVES IN THE SOCIO-POLITICAL DIMENSION

У статті проаналізовано один з найважливіших напрямів державного регулювання економіки — соціальну політику, яка спрямована на забезпечення добробуту й усебічного розвитку громадян і суспільства загалом. Систематизовано наукові досягнення у досліджуваній сфері, які дозволили виокремити низку підходів до розуміння змісту соціальної політики: "діяльнісний", "інституційний", "системний". Діяльнісний розглядає соціальну політику як сукупність певних дій суспільства, держави, спрямованих на підвищення добробуту у всіх його проявах. Інституційний вбачає прояв соціальної політики в існуванні соціальних інститутів. Системний характеризує соціальну політику як систему відносин, що виникає між різними суб'єктами соціуму. Охарактеризовано цілі соціальної політики, в яких дістає своє відображення сутність соціальної політики. Визначено певні заходи, які повинні виконуватися для досягнення основних цілей соціальної політики.

One of major directions of government control of economy is analysed in the article — social policy which is directed on providing of welfare comprehensive development of citizens and society on the whole. Scientific achievements in the field of investigated sphere, which have been systematized, which allowed isolating a number of approaches to the understanding of meaning of social policy, mainly "activity", "institutional", "systematic". Activity approach examines social policy as a set of specific actions of society, state, aimed at improving welfare in all its manifestations. Institutional sees the manifestation of social policy in the existence of social institutions. The systematic one characterizes social policy as a system of relations that occur between the different participants of the society. The objectives of social policy have been characterized, in which the essence of social policy gets reflected. Certain actions to be performed to achieve the main objectives of social policy have been identified.

*Ключові слова: діяльність, система заходів, держава, соціальний інститут, соціальна політика.
Key words: activity, system of means, state, social institution, social policy.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Будь-яка політика — це взаємовідносини структурних елементів суспільства. Структурні — значить забезпечують устрій суспільства, його стійкість при розвитку. Структурні елементи суспільства — це соціальні групи, класи, спільності. Саме їх взаємодії називаються політичними взаємодіями, або просто політикою. Політичні взаємодії цілеспрямовані, доцільні у тому сенсі, що кожен із суб'єктів має мету і діє заради їх досягнення. Якщо політичні взаємодії згрупувати за цілями взаємодіючих суб'єктів, то отримуємо цільові області: економічна політика, демографічна політика, соціальна політика і т. п. Соціальна політика — чи не найважливіший напрям державного регулювання економіки, органічна частина внутрішньої політики держави, спрямованої на забезпечення добробуту й усебічного розвитку його громадян і суспільства загалом.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання, пов'язані із розумінням сутності соціальної політики, взаємовідносин держави та суспільства, були та залишаються предметом уваги серед західних

та українських дослідників. Поняття соціальної політики на сьогодні використовується не тільки вченими і практиками, але є одним з поширених понять також і в повсякденному житті, воно характеризує забезпеченість соціальних груп суспільства сприятливими соціальними умовами. Серед вчених, які у різні часи займалися дослідженнями проблеми соціальної політики, можна виділити таких: Бабкин Н., Баркер Р., Горлач М., Григор'єва І.А., Капіцин В., Маджоне Дж., Нельсон Б.Дж., Сергієнко О., Скуратівський В. та ін..

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження теоретичних підходів щодо визначення поняття "соціальна політика", цілей та заходів для досягнення цих цілей.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Загальноприйнятого трактування категорії соціальної політики у сучасній науковій і дидактичній літературі не існує. У різних країнах це поняття визначають по-різному, хоча значна частина таких трактувань є досить схожими між собою. При цьому, можна стверджу-

Таблиця 1. Діяльнісний підхід до розуміння змісту "соціальна політика"

Автор	Визначення
Баркер Р.	«...це дії та принципи діяльності суспільства, що формують спосіб, за допомогою якого воно здійснює втручання і регулює відносини між індивідами, групами, общинами, соціальними установами. Ці принципи і дії пов'язані зі звичаями і цінностями суспільства й значною мірою визначають розподіл ресурсів і рівень добробуту людей [5]
Волгін Н.	«...розподіл доходів, товарів, послуг, матеріальних і соціальних умов відтворення населення... обмеження масштабів абсолютної бідності, забезпечення нужденних джерелами існування, підтримка соціального здоров'я тощо» [6]
Панченко М.	«...обов'язковий елемент діяльності суспільства й держави, її найважливішу область, де конструюється бажаний стан соціальної сфери, що і виступає її основним об'єктом. Це діяльність з управління розвитком соціальної сфери та визначення пріоритетних напрямків її вдосконалювання з метою підвищення рівня життя всіх соціальних груп» [7]
Крюков О.	«...діяльність по управлінню соціальною сферою суспільства, забезпеченню матеріальних і культурних потреб його членів, регулюванню процесів соціальної диференціації суспільства, у тому числі доходів економічно активного населення і непрацевдатних громадян, що дозволяє кожному членові суспільства реалізувати його найважливіші соціально-економічні права, насамперед право на рівень і якість життя, необхідні для нормального відтворення і розвитку особистості» [8]
Оболенський О.	«...комплекс соціально-економічних заходів держави, підприємств, установ, організацій, спрямований на послаблення нерівності в розподілі доходів і майна, на захист населення від безробіття, підвищення цін, знецінення трудових заощаджень та ін.» [9]
Маджоне Дж	«... це рівновага, яка досягається на кожному даний момент у ході боротьби груп інтересів, що суперничають»

вати, що традиційно соціальну політику пов'язують із заходами уряду, інших організацій, які спрямовані на підвищення добробуту і задоволення потреб соціально незахищених верств населення. Також часто аргументується, що необхідність соціальної політики в суспільстві зумовлюється існуванням економічної та соціальної нерівності між людьми [1].

У сучасній соціально-економічній науці є чимало підходів до тлумачення соціальної політики, про що свідчить множинність її трактувань у вітчизняній і зарубіжній літературі. Суть соціальної політики є багатогранним та обширним питанням. У зв'язку з цим дане питання досліджують представники різних суспільних наук.

Так опираючись на вчення А.Сміта, Р.Рікардо, Дж.Кейнса — автор С.П. Наливайченко у своїй монографії "Механізм планомірності трансформації перехідної економіки України в соціально-орієнтовану" відмітив, що "втручання держави в економіку необхідне там, де ринковий механізм не спрацьовує, де виявляються суттєві недоліки ринку, і особливо в перехідній економіці, де держава повинна брати роль захисника громадян у соціальній сфері" [2].

Розуміння соціальної політики в економіках добробуту та країнах, що розвиваються суттєво відрізняється, адже спроби її імплементації у цих системах суттєво відірвані в часі. Ще наприкінці 19 ст. початку 20 ст. стало очевидним, що ринковий шлях розвитку необхідний для підвищення рівня добробуту, однак державне втручання необхідне для захисту тих категорій та верств населення, які не могли отримати переваги від ринкової економіки. Отже, на противагу ідеям комодифікації, притаманним ринковим відносинам, все більшого значення набувають питання соціальних прав людини. Найбільшого розповсюдження отримали вчення про соціальну політику Г. Еспінга-Андерсона, адже на його думку "...визначальним критерієм соціальних прав повинна виступати межа, яка дозволяє людям незалежності їхні життєві стандарти від чисто ринкових сил" [3].

Короткий екскурс в історію виникнення соціальної політики висвітлює А. Варшней та відстежує її посту-

пове поширення від країн Західної Європи наприкінці 19 ст. початку 20 ст. до США, а згодом до країн, що розвиваються. Як зазначає науковець головною метою соціальної політики на початкових етапах було подолання класових конфліктів між робітниками та індустріалістами, згодом наступними завданнями стали освіта та охорона здоров'я для малозабезпечених, виплати у зв'язку з безробіттям, хворобою та старістю [4].

Як зазначено у статті І міжнародної Конвенції про основні цілі та норми соціальної політики метою соціальної політики повинно бути "...досягнення добробуту й розвитку населення, а також на заохочення його прагнення до соціального прогресу".

Нині існує низка підходів до розуміння змісту цього поняття, загалом, на нашу думку, можна виокремити наступні основні — "діяльнісний", "інституційний", "системний".

— Діяльнісний розглядає соціальну політику як сукупність певних дій суспільства, держави, спрямованих на підвищення добробуту у всіх його проявах (табл. 1).

Прихильники "діялісного" підходу безумовно праві, що це активний вектор, проте соціальна політика не зводиться лише до діялісного підходу. Поряд з цим, достатньо різні бачення науковців щодо визначення суб'єктів соціальної політики.

— Інституційний підхід вбачає прояв соціальної політики у існуванні соціальних інститутів (табл. 2).

Прихильники "інституційного" підходу висвітлюють, що соціальна політика є соціальним інститутом. При визначенні соціальної політики важливо окреслити не лише її суб'єктів, але й об'єкти. Дослідження існуючих підходів до визначення соціальної політики засвідчили, що не в усіх чітко визначено відповідні об'єкти. Все ж до визначення об'єкту соціальної політики варто підходити системно, так як об'єктом будь-якої політики являється те, на що вона спрямована.

— Системний підхід трактує соціальну політику як систему відносин, що виникають між різними суб'єктами соціуму (табл. 3).

Кожен із зазначених підходів містить об'єктивні твердження, однак, на нашу думку, суть соціальної по-

Таблиця 2. Інституційний підхід до розуміння змісту "соціальна політика"

Автор	Визначення
Григорьєва І.А.	«...це, комплекс заходів, що здійснюється державними інститутами та недержавними суб'єктами з виявлення задоволення та узгодження потреб та інтересів громадян, соціальних груп та територіальних громад» [11]
Нельсон Б.Дж.	«...є сумою дій органів управління, які діють безпосередньо або через своїх агентів, котрі впливають на життя громадян» [12]
Лопушняк Г.	«...є складним соціальним інститутом, який містить такі елементи: систему установ та організацій держави, громадських організацій, політичних партій, об'єднань громадян та інших суб'єктів державної соціальної політики, правил взаємодії держави з економічними та соціальними агентами, процеси і процедури» [13]
Сергієнко О.	«...це діяльність державних і цивільних інститутів, суспільних груп і окремих осіб (суб'єктів соціальної політики), спрямована на реалізацію природних прав людини, що забезпечують її життєдіяльність і розвиток як соціальної істоти за невід'ємного дотримання її цивільних прав і свобод» [14]

Таблиця 3. Системний підхід до розуміння змісту "соціальна політика"

Автор	Визначення
Бабкин Н.	— це певна орієнтація та система заходів для оптимізації соціального розвитку суспільства, відносин між соціальними та іншими групами, створення тих чи інших умов для задоволення життєвих потреб їх представників [15]
Горлач М.	— це система програм, служб і заходів, спрямованих на досягнення соціальних цілей. Соціальна політика охоплює всі сфери життєдіяльності людей — виробничу, соціальну, політичну, духовну та регулює відносини між суспільством, колективом, громадою, особою в кожній із цих сфер і зонах їх взаємодії [16]
Капіцин В.	— це спрямовуючий вплив держави, що ґрунтується на системі правил (норм), нормативних структур, що приймають рішення й організують діяльність, яка сприяє залученню до політичних процесів різноманітних суб'єктів. Мета такого впливу — сприяти формуванню спільних інтересів широких верств населення й консолідувати тим самим суспільство, домагаючись підтримки ним діяльності держави [17]
Скуратівський В.	— це певна орієнтація та система заходів для оптимізації соціального розвитку суспільства, відносин між соціальними та іншими групами, створення тих чи інших умов для задоволення життєвих потреб їх представників [18]
Норкіна Т., Скарбун З., Тарханова Н.	«...система правових, організаційних, регулятивно-контрольних заходів держави з метою узгодження цілей соціального характеру із цілями економічного зростання» [19]
Сіленко А.	«...система взаємодії державної влади, що постійно оновлюється, недержавних структур, самої особистості щодо життєзабезпечення та розвитку людини» [20]

літики проявляється не в існуванні установ, а у реалізації комплексу заходів, спрямованих на підвищення рівня розвитку суспільства через систему зазначених соціальних установ, у процесі яких формуються відносини між суб'єктами соціуму.

Досліджуючи сутність соціальної політики, фахівці представляють її як простір соціальних відносин між державою, ринком і громадянами. У вузькому розумінні соціальна політика означає діяльність її суб'єктів з формуванням соціальної безпеки особи і суспільства. У широкому розумінні соціальна політика це система заходів спрямована на задоволення соціальних потреб. В якому б розумінні, вузькому чи широкому, не розглядалася соціальна політика, вона сфокусована якраз на інтересах людини, її здоров'я, честі та гідності, недоторканності й безпеці.

Отже, єдиного і загальноприйнятого підходу до трактування поняття соціальної політики не існує. Водночас можна стверджувати, що в сучасному розумінні соціальна політика — це не стільки система дій і заходів, скільки система взаємозв'язків і взаємодій у сфері соціально-економічних відносин, які складаються між різними суб'єктами (індивіди, соціальні групи населення, підприємства, державні інституції) з приводу підтримання та поліпшення добробуту людей, їхнього соціального статусу у суспільстві, забезпечення соціального захисту тощо. Аналізуючи сутність та зміст соціальної політики в суспільно-політичному вимірі можна зробити висновок, що соціальна політика сучасної держави розглядається науковцями, як комплекс заходів, що здійснюється державними інститутами та недержавними суб'єктами з виявлення, задоволення, узгодження потреб інтересів громадян, соціальних груп та територіальних громад.

Сутність соціальної політики дістає своє відображення у відповідних цілях (рис. 1).

Для досягнення основних цілей соціальної політики повинні виконуватися певні заходи, а саме:

- відновлення ролі доходів трудової діяльності як основного джерела грошових доходів населення і найважливішого стимулу розвитку виробництва та підвищення трудової активності працівників;

- підвищення рівня та якості життя населення, формування "середнього класу", подолання бідності, ліквідація соціальної нерівності, різкого розшарування населення;

- захист прав працівників, формування високопродуктивного трудового потенціалу, підвищення ціни робочої сили, забезпечення зайнятості;

- соціальний захист, адресне піклування про людину, поширення соціального забезпечення населення;
- підвищення ролі соціального страхування;
- забезпечення стабільного фінансування соціальної сфери та соціальних програм;
- зміцнення генофонду народу, його фізичного та морального здоров'я й інтелектуального потенціалу, забезпечення розвитку людського капіталу;
- створення громадянського суспільства, формування теоретичних і практичних основ (моделі) соціальної держави, ідеологізація цього процесу;
- пріоритет загальнолюдських цінностей і механізму їх запровадження, відродження соціальної інфраструктури, вдосконалення системи освіти, науки, охорони здоров'я, житлових умов, забезпечення продовольчої безпеки.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Підбиваючи підсумки, слід зазначити, що сутнісні характеристики даної категорії, так само як її цілі у сучасній науково-дидактичній літературі визначають по-різному, залежно від особливостей соціально-економічного середовища чи рівня розвитку економіки країн. Водночас існує загальноприйняте погодження, що соціальна політика — це суспільний феномен, який поєднує

Рис. 1. Цілі соціальної політики

цілу низку різноманітних складових, об'єднаних спільною метою, яка передбачає забезпечення добробуту людини, підвищення рівня та якості життя.

Література:

1. Соціальна економіка: навч. посіб. / [О.О. Беляєв (кер. авт. кол.), Є.Б. Ніколаєв (наук. ред.), А.В. Келічавий та ін.]. — К.: КНЕУ, 2014. — 481 с.
2. Наливайченко С.П. Механізм планомірності трансформації перехідної економіки України в соціально-орієнтовану / С.П. Наливайченко. — Сімферополь: Таврія, 2001. — 356 с.
3. Esping-Andersen G. Three Worlds of Welfare Capitalism, London / Gosta Esping-Andersen. — New Jersey: Princeton University Press, 1990. — 33 p.
4. Varshney A. Social policy, conflict and horizontal integration [E-resource] / A. Varshney // "New Frontiers of Social Policy", Arusha Conference (December 12—15, 2005). — Access mode: http://siteresources.worldbank.org/INTRANETSOCIALDEVELOPMENT/Resources/Varshney_Formatted.pdf — P. 2—4.
5. Баркер Р. Словарь социальной работы: пер. с англ. / Р. Баркер. — М.: Наука, 1994. — 275 с.
6. Социальная политика / Под ред. Н.А. Волгина. — М.: Экзамен, 2002. — 682 с.
7. Панченко М. Соціальна сфера і соціальна політика та їх співвідношення в аспекті державного управління соціальною сферою / М. Панченко [Електронний ресурс] // Актуальні проблеми державного управління. Збірник наукових праць Одеського регіонального інституту державного управління. — 2009. — № 1.
8. Крюков О.І. Соціальна політика як необхідна умова функціонування соціальної держави [Електронний ресурс] / О.І. Крюков // Актуальні проблеми державного управління. — 2010. — № 1(37).
9. Державне управління та державна служба. Словник-довідник / Уклад. О.Ю. Оболенський. — К.: КНЕУ, 2005. — 478 с.
10. Левкулич В.В. Проблеми справедливості в соціально-філософській думці відродження / В.В. Ленкулич // Гілея: науковий вісник. — 2013. — Вип. 68.
11. Григорьева И.А. Социальная политика и социальное реформирование в России в 90-х годах / И.А. Григорьева; Сев.-Зап. акад. гос. службы. — СПб.: СЗАГС, 1998. — 109 с.
12. Нельсон Б.Дж. Социальная политика и управление: общие проблемы / Б.Дж. Нельсон // Политическая наука. Новые направления. — М.: 1999. — С. 528—531.
13. Лопушняк Г.С. Институційне забезпечення державної соціальної політики: теоретико-проблемні аспекти / Г.С. Лопушняк // Теорія та історія державного управління. Актуальні проблеми державного управління. — 2011. — № 2 (40). — С. 6.
14. Сергієнко О. Соціальна політика в сучасному світі та в Україні / О. Сергієнко // Україна: аспекти праці. — 2002. — № 1. — С. 31—37.
15. Бабкин Н. Основы социальной работы: учеб. для вузов / Н.И. Бабкин [и др.]. — М.: ИНФРА-М, 1997. — 368 с.
16. Горлач М. Політологія: наука про політику: [підручник для студ. вищ. навч. закл.] / М.І. Горлач, В.Г. Кремень. — К.: Центр навчальної літератури, 2009. — 840 с.
17. Капицын В.М. Социальная политика и право: сущность и взаимозависимости / В.М. Капицын // Российский журнал социальной работы. — 1998. — № 8. — С. 18—25.
18. Скуратівський В. Соціальна політика / В. Скуратівський, О. Палій, Е. Лібанова. — К.: УАДУ, 1997. — 362 с.
19. Норкіна Т.П., Скарбун З.О., Тарханова Н.О. Соціальна політика та якість життя населення / Т.П. Норкіна, З.О. Скарбун, Н.О. Тарханова // Економіка будівництва міського господарства. — 2010. — № 1 — С. 33—38.

20. Сіленко А. Соціальна політика та її пріоритети у перехідному суспільстві / А. Сіленко // Людина і політика. — 2003. — № 1. — С. 118—128.

References:

1. Bieliaiev, O.O. Nikolaiev, Ye.B. and Kelichavyj, A.V. (2014), Sotsial'na ekonomika [Social economy], KNEU, Kyiv, Ukraine.
2. Nalyvajchenko, S.P. (2001), Mekhanizm planomirnosti transformatsii perekhidnoi ekonomiky Ukrainy v sotsial'no-oriientovanu [The mechanism conformity to plan the transformation of economic transition in Ukraine socially oriented], Tavriia, Simferopol', Ukraine.
3. Esping-Andersen, G. (1990), Three Worlds of Welfare Capitalism, Princeton University Press, New Jersey, USA.
4. Varshney, A. (2005), "Social policy, conflict and horizontal integration", "New Frontiers of Social Policy", Arusha Conference, (December 12—15), pp. 2—4, available at: http://siteresources.worldbank.org/INTRANETSOCIALDEVELOPMENT/Resources/Varshney_Formatted.pdf (Accessed 20 Feb 2016).
5. Barker, R. (1994), Slovar' social'noj raboty [Dictionary of Social Work], Nauka, Moscow, Russia.
6. Volgin, N.A. (2002), Social'naja politika [Social policy], Jekzamen, Moscow, Russia.
7. Panchenko, M. (2009), "Social sphere and social policy and their relationship in terms of state administration social sphere", Aktual'ni problemy derzhavnoho upravlinnia. Zbirnyk naukovykh prats' Odes'koho rehional'noho instytutu derzhavnoho upravlinnia, vol.1.
8. Kriukov, O.I. (2010), "Social policy as a necessary condition for functioning of the social state", Aktual'ni problemy derzhavnoho upravlinnia, vol. 1, no. 37.
9. Obolens'kyj, O.Yu. (2005), Derzhavne upravlinnia ta derzhavna sluzhba. Slovnyk-dovidnyk [Public administration and public service. Glossary Directory], KNEU, Kyiv, Ukraine.
10. Levkulych, V.V. (2013), "Issues of fairness in socio-philosophical thought revival", Hileia: naukovyj visnyk, vol. 68.
11. Grigor'eva, I.A. (1998), Social'naja politika i social'noe reformirovanie v Rossii v 90-h godah [Social policy and social reform in Russia in 90 years], SZAGS, St.Petersburg, Russia.
12. Nel'son, B.Dzh. (1999), "Social Policy and Management: Common Challenges", Politicheskaja nauka. Novye napravlenija [Political science. New directions], Moscow, Russia, pp. 528—531.
13. Lopushniak, H.S. (2011), "Institutional support for government social policy: theoretical and problematic aspects", Teoriia ta istoriia derzhavnoho upravlinnia. Aktual'ni problemy derzhavnoho upravlinnia, vol. 2, no. 40, pp. 6.
14. Serhiienko, O. (2002), "Social policy in the modern world and in Ukraine", Ukraina: aspekty pratsi, vol. 1, pp. 31—37.
15. Babkin, N. (1997), Osnovy social'noj raboty [Fundamentals of Social Work], INFRA-M, Moscow, Russia.
16. Horlach, M. and Kremen', V.H. (2009), Politolohiia: nauka pro polityku [Political science: the science of politics], Tsentr navchal'noi literatury, Kyiv, Ukraine.
17. Kapicyn, V.M. (1998), "Social Policy and Law: the nature and interdependence", Rossijskij zhurnal social'noj raboty, vol. 8, pp. 18—25.
18. Skurativ's'kyj, V. Pa-lij, O. and Libanova, E. (1997), Sotsial'na polityka [Social policy], UADU, Kyiv, Ukraine.
19. Norkina, T.P. Skarbun, Z.O. and Tarkhanova, N.O. (2010), "Social policy and quality of life", Ekonomika budivnytstva mis'koho hospodarstva, vol. 1, pp. 33—38.
20. Silenko, A. (2003), "Social policy and its priorities in the transitional society", Liudyna i polityka, vol 1, pp. 118—128.

Стаття надійшла до редакції 02.03.2016 р.